

Poznań, dn.25.06.2023 r.

OCENA

rozprawy doktorskiej mgr Pawła Jakuba Radziejewskiego

nt. „Współczesne postawy społeczeństwa wobec tradycyjnych przesądów i zabobonów”

Przesady oraz zabobony są postrzegane jako nieodłączny element każdej kultury. Natomiast szeroko pojmowana kultura jest jednym z najważniejszych czynników wywierających decydujący wpływ na postępowanie społeczeństw, grup i jednostek. Odwołując się do klasycznej definicji Edwarda B. Tylora, według której „Kultura względnie cywilizacja ujęta w najszerszym sensie etnograficznym, jest złożoną całością zawierającą wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawo, obyczaj i wszystkie inne zdolności i przyzwyczajenia nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa”, możemy wnioskować, że tradycje, wierzenia i przesady mogą wywierać znaczny wpływ na indywidualne życie człowieka, także na jego postawy wobec zdrowia i choroby.

Warto przy tym podkreślić, że kultury nie dziedziczymy w sensie genetycznym, lecz przyswajamy ją w procesie enkulturacji, czyli nabywania kompetencji kulturowej, uczenia się kultury. Proces ten zaczyna się w rodzinie i trwa przez całe życie człowieka.

Ponadto rdzeniem każdej kultury jest system wartości, który jest przyswajany we wczesnym dzieciństwie i określa co w danej kulturze uchodzi za dobro i jest akceptowane przez społeczność. Zatem problem badawczy związany z funkcjonowaniem postaw wobec przesądów i zabobonów bezpośrednio dotyczy kwestii kulturowych i światopoglądowych.

Co więcej, dotychczas nie prowadzono w Polsce oraz na Białorusi badań wśród pracowników i studentów uczelni wyższych dotyczących ich postaw wobec tradycyjnych przesądów i zabobonów.

W związku z powyższym badania Doktoranta należy traktować jako unikatowe i nowatorskie. Przedstawiona do recenzji obszerna dysertacja doktorska mgr Pawła Jakuba Radziejewskiego obejmuje 282 strony maszynopisu, w tym 22 tabele, 150 rycin, 1 diagram, 115 pozycji piśmiennictwa oraz aneks zawierający: zgodę Komisji Bioetycznej, narzędzia

badawcze: autorski kwestionariusz ankiety w języku polskim i rosyjskim, a także polskojęzyczną oraz rosyjskojęzyczną wersję kwestionariuszy: Skali Satysfakcji z Życia (SWLS) i Kwestionariusz Otwartości Przekonań (KOP20).

Układ pracy jest klasyczny i typowy dla rozprawy doktorskiej, gdyż zawiera: wykaz skrótów, trzy kolejne rozdziały prezentujące teoretyczne rozważania dotyczące przesądów, wierzeń i zabobonów, zarówno w ujęciu filozoficznym jak i historycznym, dalej wskazane są założenia i cel pracy, materiał i metody, a kolejne rozdziały przedstawiają wyniki, dyskusję, wnioski, streszczenia w języku polskim i angielskim, piśmiennictwo, wykaz tabel, rycin, diagramów oraz aneks, co w istotny sposób ułatwia zrozumienie stosowanej metodyki badań. W pierwszym rozdziale Doktorant prezentuje odmienne definicje przesądu oraz zabobonu w ujęciu filozoficznym i religijnym. W drugim rozdziale pt. „Rola wierzenia, przesądów i zabobonów na przestrzeni wieków” [wskazana byłaby korekta tytułu tego rozdziału w następującym brzmieniu: „Rola wierzeń, przesądów i zabobonów na przestrzeni wieków”] ukazuje wpływ wybranych kultur i religii na koncepcję postrzegania zdrowia oraz choroby w ujęciu historycznym. Natomiast trzeci rozdział zdecydowanie koncentruje się na aspektach medycznych związanych z wybranymi wierzeniami, przesądami czy zabobonami funkcjonującymi w kulturze ludowej (mowa jest m. in. o kołtunie, róży, kurzajkach, jęczmieniu) oraz praktykach stosowanych przez stulecia. Zawartość części teoretycznej jest ujęta syntetycznie oraz jednocześnie jest świadectwem dobrej znajomości przez Autora badanego problemu. Powyższe rozdziały stanowią właściwy punkt wyjścia dla czytelnika przystępującego do zapoznania się z prezentowanymi dalej wynikami badań własnych.

We wstępie części badawczej Doktorant w sposób jasny przedstawia główny cel podjętych badań, który stanowiła ocena współczesnych postaw społeczeństwa wobec tradycyjnych przesądów i zabobonów, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów medycznych. Dodatkowo Autor wskazał liczne cele szczegółowe, takie m. in. jak ustalenie opinii badanych na temat znaczenia dla rozwoju charakteru człowieka jego znaku zodiaku; wykorzystania przedmiotów, talizmanów, dat, dni tygodnia, które przynoszą szczęście lub pecha; opierania się na wskazaniach wróżki, jasnovidza; czytania i wykorzystywania w życiu codziennym zaleceń horoskopów; wiary w telepatię, opętanie przez diabła, astrologię oraz wpływu położenia gwiazd i planet na życie ludzi, magię oraz przepowiednie tarota; korzystania osobiście i członków rodziny z pomocy znachorki, „babki”; stosowanych metod leczenia; znajomości i stosowania nadal funkcjonujących przesądów i zabobonów; ustalenia różnicy w powyższym pomiędzy mieszkańcami wsi i miasta, kobietami i mężczyznami także w zależności od wieku respondentów oraz dokonanie pomiaru ogólnego poziomu

przesądności respondentów i oceny satysfakcji z życia badanych i jej wpływu na stopień przesądności ankietowanych. Dalej Doktorant wskazał na jedenaście problemów badawczych skorelowanych z zagadnieniami wyżej przedstawionymi i postawił tyleż samo hipotez badawczych.

Metodyka prowadzonych badań została dokładnie opisana w kolejnym rozdziale pracy. Główne badanie było poprzedzone badaniem pilotażowym w grupie 50 osób. W prezentowanym badaniu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego przeprowadzonego w okresie od 2011 do 2012 roku. Dobór grup był przemyślany i miał charakter międzynarodowy, byli to ankietowani w wieku od 18 do 30 lat, z dwóch ośrodków uniwersyteckich: studenci i pracownicy Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku (zwrotnie otrzymano: 271 wypełnionych ankiet) oraz Państwowego Uniwersytetu im. Janka Kupały w Grodnie (zwrotnie otrzymano 237 wypełnionych kwestionariuszy).

Zatem w badaniu wzięło udział 508 osób, co wskazuje na właściwą wielkość badanych grup, która umożliwiła wyciągnięcie wiarygodnych wniosków na podstawie zrealizowanych badań. Ponadto do badań wykorzystano kwestionariusz ankietowy służący badaniu postaw społeczeństwa wobec tradycyjnych przesądów i zabobonów, który - co warto w tym miejscu podkreślić - został zwalidowany w Zakładzie Zintegrowanej Opieki Medycznej; standaryzowaną Skalę Satysfakcji z Życia (SWLS- The Satisfaction with Life Scale), Dienera, Emmons, Larsena, Griffina, w polskiej wersji Juczyńskiego, wariant dla innych profesjonalistów, nie będących psychologami, służący do oceny, w jakim stopniu badany odnosi się do swojego dotychczasowego życia oraz standaryzowany Kwestionariusz Otwartości Przekonań (KOP20), Sosnowskiego i Wiecha do pomiaru ogólnego poziomu myślenia przesądnego.

Szczegółowo opisane okoliczności prowadzonych badań oraz użyte narzędzia badawcze nie budzą żadnych wątpliwości i są w pełni zgodne z wymogami przewidzianymi dla tego typu prac badawczych.

Omawiając badania własne Doktorant wykazał, że jest dobrze obeznany ze specjalistycznym piśmiennictwem, a w dalszej części Dyskusja jest prowadzona w sposób wyczerpujący i bardzo czytelny.

Uzyskane wyniki pozwoliły Doktorantowi na sformułowanie 5 klarownych konkluzji:
- odnotowano istnienie różnic pomiędzy badanymi z Polski i Białorusi w postawach wobec przesądów i zabobonów, ze szczególnym uwzględnieniem tych o aspekcie medycznym,

- respondenci z obu krajów, w tym znacznie częściej Polacy, znali metody stosowane w medycynie ludowej i miejsca udzielania porad oraz wiedzieli o istnieniu „znachorek/„babek”, jednak w większości nigdy nie korzystali z ich pomocy,
- wśród grupy badanych z Polski i Białorusi dominowały osoby o niskiej satysfakcji z życia i o wysokim poziomie myślenia przesądnego,
- podobnie w Polsce, jak i na Białorusi wykazano istotne statystycznie zależności pomiędzy satysfakcją z życia a miarą myślenia przesądnego,
- natomiast nie wykazano zarówno w Polsce, jak i na Białorusi zależności miary myślenia przesądnego od wieku, płci, miejsca zamieszkania, stanu cywilnego, wyznania i deklarowanej religijności.

Wszystkie wnioski znajdują odzwierciedlenie w przeprowadzonych uprzednio badaniach własnych Doktoranta.

Piśmiennictwo składa się ze 115 umiejętnie dobranych pozycji, jednakże zapis bibliograficzny nie zawsze jest konsekwentny.

Doktorant nie ustrzegł się także drobnych niedoskonałości w postaci pojedynczych błędów stylistycznych oraz interpunkcyjnych. Dodatkowo Doktorant wskazuje na zgodę Komisji Bioetycznej Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku R-I-002/196/2015 (strona 38) odsyłając czytelnika do kopii, która znajduje się w Aneksie, a w rzeczywistości w Aneksie (strona 265) znajduje się zgoda o sygnaturze R-I-002/567/2011, co jak sądzę odzwierciedla faktyczny stan rzeczy, gdyż Doktorant deklaruje, że właśnie w tym okresie (od roku 2011) prowadził swoje badania.

Poczynione uwagi w żaden sposób nie umniejszają wysokiej wartości ocenianej rozprawy, a przedstawiona dysertacja jednoznacznie wskazuje na nabyte kompetencje w zakresie umiejętności prowadzenia badań naukowych przez Doktoranta. Całościowy układ pracy jest przejrzysty, ujęcie tematu rzeczowe, opisy wyników logiczne, a omówienie wyczerpujące.

W świetle powyższych faktów stwierdzam, że przedłożona mi do oceny rozprawa doktorska Pana mgr Pawła Jakuba Radziejewskiego pt. „Współczesne postawy społeczeństwa wobec tradycyjnych przesądów i zabobonów” spełnia wymogi stawiane rozprawom naukowym na stopień doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu, w dyscyplinie nauki o zdrowiu określone w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz.U. 2018 poz. 261) w związku z art. 179 ust. 1

Ustawy z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 poz. 1669), jest oryginalnym ujęciem problemu naukowego, a Doktorant wykazał się dogłębną wiedzą teoretyczną w danej dziedzinie i dyscyplinie naukowej oraz nabył kompetencje do indywidualnego prowadzenia badań naukowych.

Na tej podstawie mam zaszczyt przedłożyć Wysokiemu Senatowi Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku pozytywną ocenę rozprawy wraz z wnioskiem o dopuszczenie mgr Pawła Jakuba Radziejewskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Pacjenci niejednokrotnie wierzą w różne przesady i bagatelizowanie tego problemu może mieć niekorzystny wpływ na przebieg całego procesu terapeutycznego. Warto też pamiętać, że w odmiennych społecznościach pojmowanie zdrowia i choroby może być inaczej interpretowane, mimo że cel nadrzędny jest podobny: powrót do dobrego zdrowia. Zatem różnice kulturowe uwzględniające także postawy wobec tradycyjnych przesądów i zabobonów należy brać pod uwagę w procesach edukacyjnych, czy finalnie w sprawowaniu opieki nad pacjentami, a przedstawiony przez Doktoranta postulat dotyczący edukacji pacjentów zasługuje na uznanie i wdrożenie. Zatem z uwagi na aktualność i wagę podejmowanego tematu oraz jego niewątpliwie aplikacyjny charakter, a równocześnie dwunarodową a zarazem odpowiednio liczną grupę badaną, a także podjęcie się realizacji tematu w ujęciu komparatystycznym względem funkcjonowania przesądów i zabobonów w Polsce i na Białorusi w grupie pracowników i studentów uczelni wyższych, wnioskuje o wyróżnienie pracy.

Kierownik
Katedry Nauk Społecznych i Humanistycznych

dr hab. Ewa Baum, prof. UM